

IZBIRNI VODNIK

ANDREJ MAŠERA

DOLOMITI

po dolgem in počez

Andrej Mašera
DOLOMITI PO DOLGEM IN POČEZ
60 izbranih vzponov
Druga, dopolnjena izdaja

Urednika

Irena Mušič Habjan
Vladimir Habjan

Urednik Planinske založbe

Vladimir Habjan

Strokovni pregled

Jože Drab
Vid Pogačnik

Lektoriranje

Vera Šeško

Tehnični urednik

Emil Pevec

Oblikovanje in prelom

Mojca Dariš

Tisk

Grafika Soča, d.o.o.
Nova Gorica

Izdala in založila

Planinska zveza Slovenije
Ob železnici 30 a | SI-1000 Ljubljana
www.pzs.si | info@pzs.si
Ljubljana, 2024

Evidenčna številka založbe

588

Za Planinsko zvezo Slovenije

Jože Rovar

Naklada

1000

Brez pisnega dovoljenja Planinske zveze Slovenije so prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranitev v elektronski obliki. Tako ravnanje pomeni, razen v primerih od 46. do 57. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.

KAZALO

Renavaden dragulj	9
Nepogrešljiv del gorniške literature	11
Predgovor	13
Zasnova vodnika	14
Preglednica vzponov	18
1. Croda Rossa di Sesto	22
2. Pot alincev (Strada degli Alpini)	28
3. Monte Popera	34
4. Okrog Crode dei Toni, ferata Severino Casara	38
5. Monte Paterno, ferata Innerkofler–De Luca	44
6. Okrog Treh Cin	50
7. Velika Cina/Cima Grande di Lavaredo	54
8. Torre di Toblin, Pot lestev (Via ferrata delle Scalette)	60
9. Lastron dei Scarperi	66
10. Cadini di Misurina, Pot Alda Bonacosse (Sentiero attrezzato Aldo Bonacossa)	70
11. Corno del Doge, Doževa polica (Cengia del Doge)	76
12. Cimòn del Froppa	82
13. Monte Cristallo	90
14. Sorapiss	94
15. Antelao	100
16. Punta Fiàmes, ferata Albino Michielli Strobel	104
17. Col Rosà, ferata Ettore Bovero	108
18. Tofana di Mezzo, ferati Giuseppe Olivieri (Punta Anna) in Gianni Aglio	112
19. Tofana di Rozes, ferata Giovanni Lipella	118
20. Nuvolau, ferata Ra Gusela	124
21. Averau, ferata Averau	128

22.	Cima Fanis Sud, ferata Cesco Tomaselli	132
23.	Sas dales Diesc	138
24.	Croda del Becco	142
25.	Picco di Vallandro	146
26.	Croda Rossa d'Ampezzo	150
27.	Sassongher	158
28.	Gran Cir	162
29.	Sass Rigais	166
30.	Piz Boè	172
31.	Cima Pisciadù, ferata Brigata Tridentina	176
32.	Sassolungo	182
33.	Okrog Sassolunga	188
34.	Sassopiatto, ferata Oskar Schuster	192
35.	Okrog Sassopiatto	196
36.	Catinaccio d'Antermoia, ferata Catinaccio d'Antermoia	200
37.	Roda di Uaèl, ferata Roda di Uaèl	206
38.	Colàc, ferata Finanziari	212
39.	Marmolada di Penia	218
40.	Marmolada di Penia, ferata Cresta Ovest	222
41.	Punta Serauta, ferata Eterna Brigata Alpina Cadore	226
42.	La Mèsola, Pot po okopih (Via ferrata delle Trincee)	232
43.	Cima della Uezzana, ferata Bolver-Lugli	236
44.	Prečenje Pal, ferati Portòn in Uelo	242
45.	Prima Pala di San Lucano	246
46.	Monte Agnèr	252
47.	Monte Agnèr, ferata Stella Alpina	258
48.	Monte Pelmo	264
49.	Okrog Civette	270
50.	Civetta	276
51.	Civetta, ferata Alлегhesi	280

52. Civetta, ferata Attilio Tissi	286
53. Cima Moiazza Sud, ferata Gianni Costantini	290
54. Monte Schiara, ferate Luigi Zacchi, Antonio Berti in Màrmol	296
55. Brenta, Via delle Bochette Alte	302
56. Brenta, Via delle Bochette Centrali	308
57. Cima Tosa	312
58. Monte Cridola	316
58. Cima dei Preti	322
60. Monte Duranno	326
Literatura	334
Autorji fotografij	335

PREDGOVOR

Pred nami je nova izdaja izbirnega vodnika po Dolomitih, tega čudovitega gorstva, ki ga stalno obiskuje na tisoče gornikov, planincev, smučarjev in običajnih turistov s celega sveta, tako tudi iz Slovenije. Pri nas se število ljubiteljev Bledih gora nezadržno veča, čedalje več je tistih, ki jih lepota Dolomitov pritegne za vedno.

Dolomiti pa se tudi spreminjajo – tako narava kot turistična infrastruktura, zato smo v tej izdaji nekoliko osvežili podatke z željo, da bi bila slika o tem gorstvu čim bolj verodostojna in točna. Stare, prav posebno zasnovane žičnice pod Marmolado ni več, prav tako je plaz porušil prijazno kočjo ob njenem koncu pod ledenikom. Zanimivo in zahtevno pot na Primo Palo di San Lucano skozi divjino soteske Boràl della Besàusega je uničila povodenj, nato še rušilni plaz. Kdaj bo obnovljena, nihče ne ve. Nekateri domači gorniki resignirano dvomijo, da sploh kdaj. Mi si želimo in upamo, da ne bo tako brezupno, kot kaže zdaj.

V skupini Pal di San Martino smo namesto vzpona na La Fradusto uvrstili zanimivejše prečenje celotne skupine, prav v njenem osrčju. Tako smo v prečenje vključili tudi dve klasični ferati; take poti so še vedno zaščitni znak Dolomitov.

Dolomite pa tare hud problem prevelikega navala gornikov in turistov in to pravzaprav edino moti neopisljivo lepe trenutke, ki jih lahko tam doživimo. Turistični delavci v Dolomitih se upirajo tej nastanitveno-prometni anarhiji z doslednim omejevanjem „divjega“ parkiranja in vožnje z lastnim vozilom „tik pod stene“ ter usmerjanjem obiskovalcev v odlično oskrbovane kočje s penzijskimi uslugami na visoki ravni. Tudi mi se pri obisku ravnajmo kot dosledni ljubitelji narave!

Ko sem davnega leta 1961 prvič vstopil v kraljestvo Dolomitov, si nisem mogel niti v sanjah predstavljati, da bom te prelepe gore tako močno vzljubil, da jih bom potem še ničlikokrat obiskal in napisal o njih celo izbirni vodnik. Neusmiljeni zakoni narave mi onemogočajo izvedbo takih tur, kot sem jih nekoč, a Dolomite bom obiskoval, dokler bom mogel.

Velika ljubezen ne ugasne nikoli!

Andrej Mašera

V vodniku je opisanih 60 izbranih tur v Dolomitih. Sorazmerna bližina tega gorstva, pa tudi odlične cestne povezave so vzroki, da je v Dolomitih vse več slovenskih obiskovalcev. Ture so različno dolge in težavne, od povsem preprostih izletov do srednje težavnih in zelo težavnih vzponov. Številni vzponi potekajo po bolj ali manj zahtevnih zavarovanih plezalnih poteh – feratah, ki so postale že skoraj zaščitni znak tega gorstva. V Dolomitih je sicer veliko takih poti, a jih le malo privede prav na vrh pomembnih in visokih gora, zato je v knjigi opisanih precej tur, ki vsebujejo tudi nekaj lažjega plezanja. Pri takih vzponih je praviloma opisan običajni pristop, ki je ponavadi tudi najlažji. Za poslastico sem zbirki dodal tudi nekaj zelo težavnih, sicer najlažjih pristopov na pomembne dolomitske velikane, kjer pa gre že za prave plezalne ture. Dobremu in izurjenemu gorniku neplezalcu so v spremstvu gorskega vodnika tudi lahko dosegljive.

Številne ture v vodniku se tehnično ne razlikujejo bistveno od vzponov v naših gorah. Nekatere pa so precej drugačne, saj so v vodniku opisani tudi vzponi na tritisočake, ki jih pri nas ni. Ena tura poteka tudi po ledeniku (Marmolada). Hoja po ledenikih in strmih snežiščih seveda zahteva posebno znanje in opremo. V vodniku je opisanih tudi veliko zelo zahtevnih in nekaj izjemno zahtevnih zavarovanih poti – ferat, ki tudi terjajo ustrezno opremo, izurjenost in znanje. Vse potrebno teoretično znanje je danes zlahka dosegljivo v specializiranih domačih in tujih priročnikih, periodični publicistiki in po spletu. Praktično znanje pa bomo seveda pridobili samo v gorah, na tečajih za gibanje po feratah in v zelo zahtevnem gorskem svetu s pomočjo izkušenejših tovarišev ali gorskih vodnikov. Težavne ture, ki jim sami nismo kos, lahko najbolj varno opravimo prav s pomočjo usposobljenih vodnikov PZS z ustrezno licenco in gorskih vodnikov, brez nepotrebne psihične obremenitve ali celo strahu. Tako se lahko bolj sproščeno prepustimo uživanju lepot visokih gora.

Vse ture so opisane po enotnem konceptu, saj sem poskušal bralcu postreči z najpomembnejšimi informacijami, hkrati pa mu tudi vzbuditi zanimanje za obisk posameznega vrha ali gorskega območja. Na začetku vsakega poglavja je za zaporedno številko **ime cilja** (ni vedno vrh). Pri turah, ki potekajo na nemškem etničnem ozemlju, sem pri napisih toponimov uporabil najprej italijanska in potem nemška imena, na območju, kjer živi ladinsko prebivalstvo, tudi imena v njihovem jeziku. Ladinski jezik se na sodobnih italijanskih zemljevidih vse bolj uveljavlja in celo izpodriva glavni državni jezik. Da ne bi bralca preveč obremenjeval z nazivi toponimov v treh jezikih, sem se temu nekako izognil na račun doslednosti in v prid preglednosti, posebno ker tudi na dobrih zemljevidih ta večjezični problem še ni zadovoljivo rešen.

Sledi **uvod**, v katerem je podan geografski opis posameznega vrha in njegove okolice, navedeni so pomembnejši zgodovinski podatki, ponekod tudi mož-

nosti drugih smeri vzpona, podatki o planinskih kočah ipd. Nakazane so še glavne značilnosti vzpona in opozorila o težavah, na katere utegnemo naleteti.

Opis vzpona je karseda zgoščen, vendar ne na račun natančnosti. Težavnejši vzponi so opisani bolj podrobno, na zelo zahtevne odseke bralca opozorim posebej. Običajno so omenjena tudi ključna mesta poti (smeri). Če **sestop** poteka po poti vzpona, to samo omenim, če pa se do izhodišča vrnemo po drugi poti, jo opišem.

V stranskem stolpcu sledijo trije pomembni podatki: nadmorska višina, višina izhodišča in višinska razlika.

Višinska razlika pove, koliko višinskih metrov bomo morali premagati od izhodišča do vrha. Višinska razlika je eden od kazalcev napora, ki ga bo treba vložiti v posamezen vzpon, zagotovo pa ni edini.

Ocena zahtevnosti ture je nedvomno podatek, ki je za bralca najpomembnejši, saj mu nakazuje, ali je vzponu dorasel sam ali bo moral poiskati spremstvo (gorskega) vodnika ali pa se sploh ne bo lotil ture. Na žalost je ocena zahtevnosti običajno zelo subjektivna, zato sem jo poskušal uskladiti s številnimi podatki iz obsežne literature. Pri tem sem prišel do spoznanja, da si v slovstvu podatki pogosto nasprotujejo. Nekateri avtorji imajo „neprijetno“ navado, da težave po nepotrebnem podcenjujejo in s tem nevarno zavajajo uporabnike. Ocene, ki sem jih podal v tem vodniku, so plod osebnih izkušenj, številnih posvetovanj z gornškimi izvedenci ter pregleda podatkov iz literature in svetovnega spleta. Vsekakor bo preudaren gornik pred nameravano turo poskušal pridobiti še dodatne informacije.

Ocene tehnične zahtevnosti v vodniku so klasificirane na naslednji način:

Nezahtevna pot Tura poteka po (označenih) poteh, kjer si pri hoji ni treba pomagati z rokami. Na strmih pobočjih je pot še vedno dovolj široka, da omogoča varno hojo tudi manj izurjenim. Potrebni sta le pazljivost in dobra kondicija.

Zahtevna pot Celotna tura poteka po (označenih) poteh, ki vodijo tudi čez težja mesta. Zaradi varnosti si moramo ponekod pomagati tudi z rokami. Morebitne varovalne naprave so namenjene varnosti in niso nujne za premagovanje težav.

Zelo zahtevna pot Na turi hojo zamenja ali dopolnjuje plezanje, varovalne naprave so nujno potrebne za premagovanje težjih mest. Za varnejši vzpon na teh poteh potrebujemo dodatno tehnično opremo: čelado, plezalni pas in samovarovalni komplet.

Zavarovana (plezalna) pot – ferata Te poti se razlikujejo od običajnih zavarovanih poti. Speljane so po bolj pokončnem, včasih celo previsnem delu terena (steni). Pri vzponu plezamo ob pomoči varovalnih naprav (jeklenice, klini, skobe, lestve, verige, mostički). Če jih ne bi bilo, bi se morali varovati z vrvjo. Ferate zahtevajo posebno varovalno opremo (samovarovalni komplet), dobro telesno pripravljenost in popolno odsotnost strahu pred globino. Ker so ferate različnih težavnostnih stopenj, so v knjigi razvrščene po **avstrijski težavnostni lestvici (A, B, C, D, E, F/G?)**, ki se je med slovenskimi gorniki docela udomačila. V knjigi opisane ferate so razvrščene od A do D, težjih ni.

A (lahko) Plezalna pot je tehnično nezahtevna, speljana samo po naravnih prehodih, strmina je zmerna, izpostavljena mesta so redka. Varovala (predvsem jeklenice) so bolj za občutek varnosti, posebno na bolj izpostavljenih delih, kot pa za pomoč pri plezanju. Tudi kaka krajša lestev se lahko najde na takih poteh. Dobri gorniki bi take ferate brez težav zmogli tudi brez varoval.

B (zmerno težavno) Strmina in izpostavljenost naraščata, stena je zavarovana z jeklenicami, klini, tudi lestve so daljše in bolj pokončne. Žični mostovi zahtevajo kar nekaj spretnosti. Na nekaterih mestih na poti moramo že uporabiti določeno moč v rokah. Tudi izkušeni feratisti se na takih feratah samovarujejo. Otroke in popolne začetnike pa še dodatno varujemo z vrvjo.

C (težavno) Strmina je še bolj izražena, daljši odseki so povsem navpični, nekateri krajši tudi rahlo previsni. Pri uporabi jeklenic, klinov in skob poleg spretnega iskanja stopov prihaja vse bolj do izraza moč rok. Plezanje je vse bolj naporno, izpostavljeno, zato moramo biti povsem hladnokrvni do globokih pogledov. Take poti niso primerne za otroke in začetnike.

D (zelo težavno) Ferata skoraj ves čas poteka po navpični steni, polic za vmesni počitek je malo. Od varoval je prisotna skoraj edino jeklenica, če so zraven še klini in skobe, so močno vsaksebi. Take ferate poleg spretnega plezanja z nogami zahtevajo veliko moči v rokah. Poleg fizične pripravljenosti se takih poti lahko lotimo samo psihično povsem mirni in stabilni. Dobro je, če imamo v samovarovalnem kompletu tudi t. i. „popkovino“ za vmesne počitke na daljših navpičnih odsekih. Te poti so popolnoma zunaj dosega otrok in začetnikov.

E (ekstremno težavno) V vodniku ni ferat te težavnostne stopnje.

Vodniška tura V vodniku je opisanih nekaj zelo zahtevnih tur, kjer srečamo tudi daljše plezalne odstavke. Ker gre praviloma za vzpone na pomembne dolomitske velikane, si take ture lahko privoščijo tudi zelo izurjeni gorniki, najbolje v spremstvu gorskih vodnikov z mednarodno licenco.

Plezalske težave so ocenjene po **standardni lestvici UIAA**.

I. težavnostna stopnja Vzpon poteka po zelo razčlenjenem skalnatem svetu, kjer je obilo stopov in oprimkov. Roke uporabljamo predvsem za vzdrževanje ravnotežja. Nekateri prehodi so lahko tudi izpostavljeni, zato ti vzponi niso primerni za vrtoglave. Ker to ni alpinistični vodnik, uporabljamo tudi oceno I+.

II. težavnostna stopnja Tu se pravzaprav začne pravo plezanje. Stena je že precej strma, oprimki in stopi so manjši, vendar jih je veliko. Pri plezanju moramo upoštevati pravilo treh točk, varovanje z vrvjo je za gornika – nealpinista že skoraj nujno, posebno če so odseki II. stopnje daljši in bolj izpostavljeni. V vodniku uporabljamo tudi oceni II– in II+.

III. težavnostna stopnja Plezanje poteka po zelo strmi ali celo navpični steni, tudi manjši previsi z dobrimi oprimki niso izključeni. Pri vzponu potrebujemo tudi moč v okončinah. Varovanje z vrvjo je obvezno. V uporabi sta oceni III– in III+.

Višjo težavnostno stopnjo (III+ in celo IV–) v izboru tur v tem vodniku najdemo le na nekaterih redkih mestih.

Vsi vzponi s plezalskimi elementi kot tudi vzponi na tritisočake so ocenjeni še s kompleksno **alpsko težavnostno lestvico**. Pri njej so poleg tehničnih plezalskih težav upo-

števane tudi psihična obremenjenost, divjina in obljudenost okolja, v katerem poteka tura, označenost poti (smeri), navzočnost koč ali bivakov ter fizični napor, ki ga zahteva določena tura.

F (facile)	lahko
PD (peu difficile)	malo težavno
AD (assez difficile)	zmerno težavno
D (difficile)	težavno
TD (très difficile)	zelo težavno
ED (extrêmement difficile)	skrajno težavno

V vodniku je le nekaj tur ocenjenih v območju AD, preostale so ocenjene s težavnostjo F, F+, PD-, PD, PD+. Največkrat je v oklepaju za kompleksno oceno še ocena plezalskih težav.

Sledi opomba o **zahtevnosti** ture, v katerih bralca še enkrat opozorim na posebnosti ture oz. na objektivne nevarnosti in težave, na katere lahko naleti. Morda se bodo komu zdela malo pretirana, vendar menim, da v gorah previdnosti in preudarnosti ni nikoli preveč. Noben, še tako privlačen cilj ni vreden poškodbe ali česa hujšega. Gore nas bodo vedno počakale.

Potrebna **oprema** za turo je navedena na kratko brez natančnega naštevanja njenih posameznih delov, razen pri vodniških turah.

Kot **izhodišče** je označena točka, kjer začnemo turo (hojo). Do te točke se lahko pripeljemo na primer z avtomobilom ali z gondolsko žičnico. Celotne smeri potovanja iz Slovenije do izhodišča ne opisujem, ker je možnosti veliko in si lahko dostop vsak izbere po svojem okusu in glede na kraj bivališča v domovini. Vsi vzponi v knjigi (razen dveh) so opisani tako, da se vrnemo na izhodišče.

V nadaljevanju so navedene **koče in bivaki**, ki so pomembni za izvedbo posameznega vzpona. Pri kočah so še podatki o nadmorski višini, času odprtosti v poletnem obdobju in telefonska številka. Planinska zveza Slovenije je podpisnica mednarodnega sporazuma o reciprociteti, na podlagi katerega imajo člani PZS z veljavno planinsko izkaznico popust pri prenočevanju v planinskih kočah 13 evropskih planinskih organizacij, med katerimi so tudi planinske koče CAI (Club Alpino Italiano). Koče v zasebni lasti so pri opisih posebej označene.

Čas oziroma dolžina ture, ki ga bomo potrebovali za vzpon in sestop, je umerjen za povprečnega gornika. Na zelo zahtevnih in dolgih turah se lahko časi izdatno podaljšajo glede na sposobnosti gornika. Pri daljših vzponih so navedeni tudi časi med vmesnimi točkami na turi, na koncu pa skupen čas sestopa in celotne ture.

Pomemben je tudi najprimernejši čas oziroma **sezona** za izvedbo ture. Ta je odvisen predvsem od dolžine dneva, snežnih razmer ter obratovalnega časa koč in žičnic.

Na koncu vsakega opisa je še priporočen **zemljevid**, ki mora biti poleg kompasa in/ali GPS-naprave nepogrešljiv spremljevalec vsakega gornika. Pri vseh turah v vodniku so priporočeni italijanski zemljevidi Tabacco v merilu 1 : 25.000, ki so po mnenju avtorja najboljši zemljevidi alpskega sveta sploh. Lahko uporabljamo tudi zemljevide Kompass, ki so večinoma v merilu 1 : 50.000 (na voljo na sedežu PZS).

Literatura je navedena na koncu knjige.

Preglednica vzponov

V spodnji tabeli so predstavljeni vsi opisani vzponi, njihova zahtevnost in dolžina ture.

Zahtevnost ture: ● nezahtevna
● zahtevna
● zelo zahtevna
● zavarovana (plezalna) pot
● vodniška tura
● kombinirana tura

Tura	Zahtevnost ture	Ocena	Dolžina ture (h)
1. Croda Rossa di Sesto	●	B	5.45
2. Pot alpincev	●	A/B	7
3. Monte Popera	●	F+ (I+)	10.15
4. Okrog Crode dei Toni	●	B/C	9.15
5. Monte Paterno	●	B/C	4.30
6. Okrog Treh Cin	●		3.30
7. Velika Cina	●	AD (IV-, III+/III, II)	6.50–7.50
8. Torre di Toblin	●	C	5.30
9. Lastron dei Scarperi	●	F+ (I)	7
10. Cadini di Misurina	●	A/B	5.30
11. Corno del Doge	●	A/B	6
12. Cimòn del Froppa	●	PD+ (III+/II, I; A/B)	12.45–13.45
13. Monte Cristallo	●	PD+ (III/II, I)	10.30–11.30
14. Sorapiss	●	PD (III/II, I)	9–10.30
15. Antelao	●	PD- (II/I)	10
16. Punta Fiàmes	●	C (I+)	5.30
17. Col Rosà	●	C/D	5.30–6
18. Tofana di Mezzo	●	C/D; D	5
19. Tofana di Rozes	●	C/D	8
20. Nuvolau	●	A	3
21. Averau	●	B	2.15–2.30
22. Cima Fanis Sud	●	D	5.30–6
23. Sas dales Diesc	●	A/B; B/C	7.30

24. Croda del Becco	●		7.30
25. Picco di Vallandro	●		4
26. Croda Rossa d'Ampezzo	●	AD+ (IV, III+/II, III)	13
27. Sassongher	●	A/B	5.15
28. Gran Cir	●	A/B, (I)	2.45
29. Sass Rigais	●	B, (I)	6
30. Piz Boè	●		2.45
31. Cima Pisciadù	●	C	6
32. Sassolungo	●	AD (III+/III, II; 40°)	9-10
33. Okrog Sassolunga	●		3.15
34. Sassopiatto	●	B/C, (I-II)	6.15
35. Okrog Sassopiatto	●		4
36. Catinaccio d'Antermoia	●	B, (I)	6.30
37. Roda di Vaèl	●	A/B; B/C	4.30
38. Colàc	●	C	4.30
39. Marmolada di Penia	●	F+	8.30
40. Marmolada di Penia, ferata Cresta Ovest	● ●	B; F+	9-10
41. Punta Serauta	●	C/D	4-5
42. La Mèsola	●	D	6/4
43. Cima della Vezzana	●	C	8
44. Prečenje Pal, ferati Portòn in Velo	●	C/B; B/C	8
45. Prima Pala di San Lucano	●		10-10.30
46. Monte Agnèr	●	A/B, (II-/I)	10.30-11
47. Monte Agnèr, ferata Stella Alpina	●	D, (I-II)	11.30-12
48. Monte Pelmo	●	PD- (II+/ I)	11
49. Okrog Civette	●		9.15
50. Civetta	●	B	6.30-8.30
51. Civetta, ferata Alлегhesi	●	C	9-10
52. Civetta, ferata Attilio Tissi	●	C/D	8.30-9.30
53. Cima Moiazza Sud	●	D	10.30-11.30
54. Monte Schiara	●	C; C; B/C	12
55. Brenta, Via delle Bochette Alte	●	C	11.30
56. Brenta, Via delle Bochette Centrali	●	B	10.15
57. Cima Tosa	●	PD-, (II, I-II)	12.30
58. Monte Cridola	●	PD (II+/I, II)	8-9
59. Cima dei Preti	●	PD- (II/ I-II)	9.30-11
60. Monte Duranno	●	AD- (III+/II, III)	11

Mit in legenda Dolomitov – Tri Cine s severa

Croda Rossa di Sesto

Večina gornikov iz severozahodne, osrednje in vzhodne Slovenije, ki se napotijo v Dolomite, se v to čarobno gorstvo pripelje čez Avstrijo po dolini Drave. Ko se bližamo San Candidu/Innichen, prvemu kraju na italijanski strani meje, je Drava le še živahen potok ob cesti. Nenadoma pa se dolina razširi in na levi se odpre pogled v gorska nebesa. Pred našimi očmi v hipu vznikne veličasten, prelep gorski svet. Ko ta prizor uzremo prvič (pa ne samo takrat), nam vzame sapo. Nad svetlozelenimi travniki in temnozelenimi gozdovi v nebotično višino kipijo številni vrhovi, divje oblikovani z ostrimi, nažaganimi grebeni, ki tvorijo številne stolpe, med katerimi so vrezane ozke škrbine. Mračni žlebovi, v katerih se svetlikajo modro srebrni trakovi večnega snega in ledu, režejo strme, po večini na-

Znamenita „sekstenska ura“. Z leve: Croda Rosa di Sesto, Cima Undici, Croda dei Toni, Cima Una.

SEKSTENSKI DOLOMITI

NADMORSKA VIŠINA
2965 m

VIŠINA IZHODIŠČA
1914 m

VIŠINSKA RAZLIKA
1051 m

ZAHTEVNOST

Zelo zahtevna zavarovana pot, B.

Vzpon na Crodo Rosso di Sesto bi brez daljšega razmišljanja lahko označili kot eno najlepših in najzanimivejših tur v Dolomitih. Na zelo razgibani in slikoviti poti ne bomo imeli večjih tehničnih težav, tako da se bomo lahko mirneje posvetili obsežnim razgledom; v njih bomo lahko res uživali in z vso dušo vpijali slike enega najlepših predelov Dolomitov. Pot je na nekaterih mestih zavarovana in ima le delno značaj ferate. Kljub temu je ne bi smeli podcenjevati: vzpon je kar strm in ni prav kratek, poleg zavarovanih in izpostavljenih odsekov bomo tu in tam morali potipati skalo tudi z rokami (I), v zgodnji sezoni bomo morda naleteli na snežišča. Poleg tega je obiskovalcev, posebno ob koncu tedna, zelo veliko in bomo pod vrhom morali paziti na padajoče kamenje.

OPREMA

Običajna oprema za visokogorje, čelada, plezalni pas, samovarovalni komplet.

vpične stene. Težko bi si zamislili veličastnejšo gorsko pokrajino. Sekstenski Dolomiti so nedvomno na vrhu med dolomitskimi lepotci; ko jih vidimo prvič, začutimo veliko željo, da bi jih obiskali in spoznali natančneje.

V starih časih so prebivalci Alp številne vrhove poimenovali po naravni sončni uri: vrh, nad katerim je sijalo sonce opoldne, je dobil ime Ponca (Poldnica), Poldnašnja špica, Picco di Mezzodi, Jof di Miezdi, Mittagskogel, Aiguille du Midi ... „Najnatančnejšo“ uro pa so si omislili domačini sekstenske doline, saj njihova ura

kaže kar od devetih zjutraj do enih popoldne. Posebno pozimi je menda tudi zares zelo točna. Če si jo hočemo ogledati bolj od blizu, zapeljimo od San Candida proti Sestu/Sexten in imeli bomo kaj videti: pred očmi se bo zvrstila znamenita sekstenska ura „Meridiana di Sesto“. Od leve kaže deveto uro Pala di Popera/Neuner, 2582 m, ki s severa niti ni videti kaj posebnega. Deseto uro predstavlja gora, na katero se bomo povzpeli v tem poglavju, ki pa se uradno ne imenuje Cima Dieci/Zehner, ampak Croda Rossa di Sesto/Sextener Rotwand. Sledi tritisočak Cima Undici/Elfer, 3092 m, potem daleč zadaj fantastično oblikovana Croda dei Toni/Zwölferkofel, 3094 m, nad katero je sonce točno opoldne. Na desni strani globoke doline Val Fiscalina/Fischleintal pa se dviga drzna ostrica Cima Una/Einser, 2698 m. Še bolj proti zahodu se vzpenja v višave veličastni masiv Punte dei Tre Scarperi/Dreischusterspitze, 3145 m, ki je tudi najvišji vrh Sekstenskih Dolomitov in eden od najtežje pristopnih tritisočakov v Dolomitih. Čeprav ne sodi v sekstensko uro, ga pri naštevovanju vrhov nad Val Fiscalino nikakor ne smemo spregledati.

Bujni travniki Prati di Croda Rossa, kjer je izhodišče za vzpon na goro.

Razen nekaj izjem so vrhovi Sekstenskih Dolomitov težko dostopni, brez zahtevnega plezanja tu pač ne gre. Le na nekaj vrhov

pripeljejo označene in zavarovane poti, pri številnih vzponih pa nam bodo v pomoč le kamniti možici. Croda Rossa je častna izjema; na njen vrh pripelje več označenih poti. Pristop s severa je dokaj preprost, čeprav nikakor ne gre za nedeljsko pohajanje, z juga, iz doline Vallon Popera, pa se po strmem ostenju vzpenjata dve drzni ferati Mario Zandonella. Posebno tista, ki privede na vrh prav z južne smeri, je zelo zahtevna (C), njena soimenjakinja z jugovzhoda je le za spoznanje lažja.

Croda Rossa di Sesto je bila pomembna avstrijska postojanka med prvo svetovno vojno, zato je na poti videti veliko žalostnih ostankov te nesmiselne morije.

UZPON

Od zgornje postaje žičnice gremo čez travnike po lepo urejeni široki poti št. 100, sprva malo navzdol, nato do prvega razpotja s klopami in mizicami, kjer pot zavije v gozd in obide prvi vršič v grebenu Coston di Croda Rossa/Rotwand Köpfe. Takoj ko pridemo okrog roba, se odprejo razgledi na Punto dei Tre Scarperi, čez dolino Fiscalina pa na nasprotni strani vidimo dolino Valle di Sassovecchio in prav razločno znano Kočo Locatelli na njenem vrhu. Pot se vije skozi ruševje po policah in čez lesene stopnice do razpotja: desno in navzdol se nadaljuje pot št. 100 v Vallon della Sentinella/Anderteralpen pod Cimo Undici, naša pa zavije levo navzgor. V zmerni strmini napredujemo pod grebenom skozi ruševje, pot se spretno umika skalovju. Kmalu zagledamo zagruščeno dolino Vallon della Sentinella in strmo severno steno Cime Undici; jasno je razvidna tudi izrazita polica, prekinjena z grapami, po kateri poteka zadnji del Poti alpincev (Strada degli Alpini) (glej turo št. 2). Po široki rami končno dosežemo zagruščen kot pod skalno stopnjo, kjer se opremimo za ferate, kajti malo bo treba tudi plezati. Strmo pečevje premagamo najprej po dolgi, nato po dveh krajših lestvah in ob jeklenicah, ki nas pripeljejo v krnico

IZHODIŠČE

Prati di Croda Rossa/ Rotwandwiesen.

Iz kraja Sesto/Sexten se zapeljemo skozi vas Moso/Moos do spodnje postaje gondolske žičnice v kraju Bagni di Moso/Bad Moos, 1353 m. V desetih minutah nas žičnica potegne do širnih travnikov Prati di Croda Rossa, kjer sta koči in izhodišče vzpona.

KOČI

**Rifugio Prati di Croda Rossa/
Rotwandwiesen Hütte**, 1924 m, odprta od konca maja do srede oktobra, telefon +39 0474 710 651 (v zasebni lasti).

Rifugio Rudi/Rudi Hütte, 1914 m, brez možnosti prenočevanja, telefon +39 0474 712 023 (v zasebni lasti).

Circo Nord, napolnjeno z gruščem in snežišči (A/B). V škrbini na spodnjem robu krnice, na višini 2477 m, se naši poti z leve pridruži pot čez Castelliere/Burgstall, 2168 m, po kateri se bomo lahko pri sestopu vrnili do izhodišča. Nad krnico se povzpne ob jeklenici po skalni gredini desno (A), do naslednje krnice pod vrhom Wurzbach, 2675 m, kjer je med prvo svetovno vojno avstrijska vojska zgradila celo vasico. Vsepovsod vidimo razmetane deske nekdanjih barak; tam so vojaki počivali po neprijetnem stražarjenju in bojevanju po vršnih robovih. Pot se nato povzpne na škrbino Forcella di Croda Rossa/Anderterscharte, 2698 m, kjer se desno odcepi pot, ki vodi navzdol v Vallon della Sentinella (tudi to lahko uporabimo pri sestopu, vendar je ne priporočam), naša pa se usmeri levo in nas privede v zadnjo krnico pod vrhom. Do njega je še 50 m precej krušljive in nekoliko izpostavljene stene, ki jo preplezamo ob pomoči jeklenic (B). To je najzahtevnejši del poti in objektivno najnevarnejši, ker številni obiskovalci, ki jih je na tej poti vedno veliko, lahko prožijo kamenje. Tik pod vrhom se z desne naši poti pridruži še težavna ferata Zandonella, od tam pa je le še nekaj korakov do lepega križa na koti 2939 m, ki jo imenujejo tudi Cima dell'Osservatorio. To sicer ni najvišja točka gore, ta je malo južneje na stolpu Torre Vinatzer (tudi Torre Polar), ki je ves preluknjan s kavernami in strelnimi linami. Vzpon nanj ni težaven, vendar ni nadelan in ga zaradi velike krušljivosti odsvetujem.

SESTOP

Sestopimo po poti vzpona. Nekoliko hitreje pa pride-mo, če na škrbini ob robu krnice Circo Nord, pri že omenjenem križpotju na višini 2477 m, zavijemo po markirani poti desno navzdol. Skozi strmo grapo in po žlebovih, kjer so vsa težja mesta zavarovana z jeklenicami (A/B), kmalu dosežemo skalno ramo Castelliere. Od tam nas čaka še kratek sestop skozi zagruščeno grapo (v zgodnji sezoni možna snežišča) do lepe poti št. 15 b, po kateri se sprva strmo, nato pa vse bolj zložno vrnemo do izhodišča. ●

*Prva lestev na poti, ki pelje
na Croda Rosso di Sesto.*

ČASI

Izhodišče–Croda Rosso di Sesto 3.30 h
Sestop 2.15 h
Skupaj 5.45 h

SEZONA

Od julija do konca septembra
oziroma dokler vozi žičnica do
izhodišča.

ZEMLJEVID

*Sextener Dolomiten, Dolomiti
di Sesto, Tabacco 010, 1 : 25.000*

Pot alpincev (Strada degli Alpini)

Med prvo svetovno vojno je frontna črta med Italijo in Avstro-Ogrsko potekala tudi čez Dolomite. Večjih bitk tam sicer ni bilo, z izjemo severnega dela Sekstenskih Dolomitov, razmere pa so bile težke zlasti zaradi zahtevnosti gorskega terena. Območje najbolje spoznamo, če se povzpemo na Crodo Rosso di Sesto/Sextener Rotwand, 2965 m, ali če se napotimo po znameniti Poti alpincev/Strada degli Alpini po stenah Cime Undici/Elferja, 3092 m. Izredno slikovita pot je speljana delno po naravnih, delno po umetno izklesanih policah. V začetku vojne so se Avstrijci brez bojov umaknili proti severu (Cortino d'Ampezzo so zapustili takoj po italijanski vojni napovedi) na južno obrobje Pustriške doline/Val Pusteria/Pustertal. Na strateško pomembni Crodi Rossi so zgradili veliko opazo-

Nad kočo Zsigmondy-Comici se dviga zahodno ostenje Cime Undici, ki ga po dolgih policah preči Strada degli Alpini.

VIŠINA IZHODIŠČA
1454 m

VIŠINSKA RAZLIKA
Približno 1250 m

ZAHTEVNOST

Zelo zahtevna zavarovana pot, A/B.

Pot alpincev je odlična tura, kjer so v ospredju predvsem fantastični razgledi, ki nas spremljajo ves čas. Pot je na vseh težavnejših in izpostavljenih mestih brezhibno zavarovana, težave pa lahko povzročajo snežišča (posebno če so poledenela), ki se jim ne moremo izogniti. Običajno je steza čez snežišča dobro shojena, skrbni upravljalci tam namestijo tudi fiksne vrvi, vseeno pa je priporočljivo imeti pri sebi cepin in dereze. Če se odločimo tudi za zadnji del Strade, ki ga tu nismo opisali, pa moramo vedeti, da je tehnično zahtevnejši in da prečka zelo strma, izpostavljena in nevarna snežišča. Če vključimo še ta del poti, moramo računati še vsaj na dobri dve uri plezanja in hoje. O stanju poti se nujno predhodno seznanimo v izhodiščnih kočah!

OPREMA

Običajna oprema za visokogorje, čelada, plezalni pas, samovarovalni komplet, cepin in dereze, če so na poti snežišča.

valnico, s katere so nadzorovali obsežno območje, in z manjšimi ter veliko slabše opremljenimi vojaškimi enotami Italijanom uspešno preprečili prehod čez prelaz Monte Croce/Kreuzbergpass iz Comelica proti Sestu/Sexten. Fronta se je tako ustalila od severne strani Treh Cin/Tre Cime di Lavaredo čez zgornji del doline Val Fiscalina ter škrbin Forcella Giralba in Forcella Zsigmondy do doline Vallon Popera. Na njenem vrhu je sedlo Passo della Sentinella, 2717 m, ki povezuje masiva Crode Rosse in Cime Undici; z nje ga so Avstrijci z ognjem stalno vznemirjali Italijane v

dolini. Zato je postala osvojitve Crode Rosse prednostna naloga italijanske vojske. Človek danes preprosto ne razume logike nesposobnega in okrutnega italijanskega vrhovnega poveljnika generala Luigija Cadorne, za katerega je bilo osvajanje težko dostopnih vrhov vrhunec vojaške strategije in taktike. Pri tem mu ni bilo mar, koliko nesrečnih vojakov bo po nepotrebnem izgubilo življenje pri takih „podvigih“. Croda Rossa je morala pasti, ne glede na žrtve!

Od januarja do aprila 1916 so italijanski alpinci s Forcelle Zsigmondy v zelo težkih zimskih razmerah počasi napredovali proti severnemu robu Cime Undici. 16. aprila 1916 so z nenadnim napadom po hudih bojih uspeli zasesti sedlo Passo della Sentinella; prodrli so navzgor po dolini Vallon Popera in navzdol s pobočij Cime Undici ter se poskušali takoj povzpeti še na Crodo Rosso, kar pa jim kljub ogromnemu trudu in žrtvam ni uspelo. Fronta se je ustalila tik pod vrhom Crode Rosse, vojaki so se na težavnem območju pretolki skozi strašno zimo 1916/17, ko je v Dolomitih zapadlo 10 m snega, temperature pa so se spustile do -30° . Tako je bilo potem do znamenitega 24. oktobra 1917, ko je nemško-avstrijski vojski pri Bovcu in Tolminu uspel odločilen preboj italijanske fronte, ki se je v nekaj dneh popolnoma sesula, tudi v Dolomitih. Med današnjim pohajanjem po teh prelepih gorah si težko predstavljamo, koliko so morali pretrpeti ubogi vojaki obeh vojska, koliko cvetočih mladih življenj je bilo izgubljenih! In – zakaj?

Cima Undici je težko dostopen vrh, saj že na običajnem pristopu postreže s težavami do III. težavnostne stopnje. Pot alincev poteka kar precej pod njenim vrhom in jo lahko razdelimo v dva

Na Stradi degli Alpini lahko včasih naletimo na strma snežišča. Če se to ne bi prelomilo, bi bil prehod precej bolj siten.

dela: prvi ni posebno zahteven in se začne pod sedlom Forcella Giralba, 2431 m, konča pa na Forcelli Undici/Elferscharte, 2600 m. Do tam so med vojno prišli tudi italijanski izvidniki. Drugi del prečka severno steno Cime Undici po ozkih policah, čez zasnežene strme žlebove in pelje do sedla Passo della Sentinella. Ta del poti, zgrajen leta 1932, je precej zahtevnejši; zaradi strmih, včasih poledenelih snežišč je lahko tudi nevaren. Pot bomo opisali tako, da jo bomo na Forcelli Undici zapustili in od tam sestopili v dolino.

OPIS

Od izhodišča se napotimo sprva po cesti, nato po širokem kolovozu proti jugu v notranjost doline. Že takoj na začetku nas očara lepota Val Fiscaline, pokažejo se mogočna Cima Undici, 3092 m, na levi in Croda dei Toni/Zwölferkofel, 3094 m, na koncu doline, desno pa priostrena Cima Una/Einser, 2698 m. Skozi gozd in čez travnike smo v pol ure pri slikoviti Koči Fondo Valle/Talschlußhütte, 1548 m. Nadaljujemo po poti št. 102–103, ki se začne počasi dvigati v desna pobočja skozi gozd do izteka doline Sassovecchio, kjer se odcepi pot št. 102, ki skozi to dolino pelje do Koče Locatelli. Naša pot št. 103 pa čez mostiček prečka potok Rio Sassovecchio in se zagriže v strma vznožna pobočja Cime Une. Sledimo ostrim okljukom, ponekod pot preči pobočja vodoravno, na nekaj mestih gre celo malo navzdol. Skozi redek gozd se kmalu znajdemo na spodnjem robu krnice Cadin di Cima Una, od koder se odpre prelep pogled čez dolino na Cimo Undici, kjer razločno vidimo tudi Pot alpincev, ki je cilj naše ture. Tedaj stopi v ospredje navpična severna stena La Liste/Hohe Leist, 2413 m, ki tam zakrije precej višjo Croda dei Toni v ozadju. Nadaljnja pot je dobro utrjena z lesenimi stopnicami, ki nam pomagajo čez skalno stopnjo; nad njo se steza sprva v serpentinah vije po širnih travnikih, potem jih prečka skoraj vodoravno, dokler končno ne zavije desno navzgor do udobne Koče

IZHODIŠČE

Parkirišče Campo Fiscalino.

Iz kraja Sesto/Sexten se zapeljemo skozi vas Moso/Moos, kjer zavijemo desno po asfaltirani cesti v dolino Val Fiscalina/Fischleintal do velikega parkirišča (parkirnina!), pri katerem sta gostinska objekta s prenočišči.

KOČI

Rifugio al Fondo Valle/

Talschlußhütte, 1548 m, odprta od srede maja do konca oktobra, telefon +39 0474 710 606 (v zasebni lasti).

Rifugio Zsigmondy-Comici, 2224 m, odprta od srede junija do konca septembra, telefon +39 0474 710 358.

SEZONA

Od srede julija do konca septembra

ČASI

Izhodišče–Koča Zsigmondy-Comici 2.15 h
Koča Zsigmondy-Comici–začetek Poti alpincev 1.15 h
Pot alpincev–Forcella Undici 1.30 h
Škrbina Undici–izhodišče 2 h
Skupaj 7 h

ZEMLJEVID

Sextener Dolomiten, Dolomiti di Sesto, Tabacco 010, 1:25.000

Zsigmondy-Comici, 2224 m. Pri koči vse poglede pritegne bližnja Croda dei Toni, ki je od tam videti kot drzna in mogočna dolomitska ostrica.

Od kočice gremo malo navzdol, nato pa pridemo do široke poti št. 103, ki se dviga poševno čez veliko melišče pod severno steno Crode dei Toni. Na razpotju v bližini majhnega (pogosto zaledenelega) jezera Lago Ghiacciato/Eissesee zavijemo levo po poti št. 101. Jezero obidemo na severni strani, pot se dvigne na skalnato ramo (desno se odcepi z možici označena pot na Monte Popero) in se spusti v širok iztek krnice Busa di Dentro/Inneres Loch. Prečkamo potoček, ki priteče iz krnice, in se po melišču povzpne do začetka značilne police (Cengia della Salvezza – polica rešitve), ki je zarezana v navpično steno La Spade, 2526 m. Pojavijo se jeklenice, tu je začetek Poti alpincev. Po izpostavljeni, a dovolj široki polici pridemo na oster raz; onstran njega se polica močno zoži in postane nadstrešena ter zračna (A/B). Močno sklonjeni in čepe se spustimo v dno globoke, ozke in mračne grape z večnim snežiščem. Pogled iz tega neprijaznega kota v sončno svetlobo je eden od najbolj značilnih fotografskih motivov v Dolomitih. Ko zapustimo grapo, se polica nekoliko razširi, pot pa nas po razčlenjenem skalovju ob jeklenicah (A/B), tudi čez lesen mostiček pripelje v krnico Busa di Fuori/Äusseres Loch, kjer moramo spet prečkati dokaj strmo snežišče. Od tod

Mračna grapa v prvem delu Strade degli Alpini je eden najbolj znanih fotografskih motivov v Dolomitih.

naprej postane pot občutno lažja in skoraj vodoravno prečka vznožje drznega stolpa Torre Undici/Elferturm, 2820 m, do široke zagruščene gredine pod stenami Cime Undici. Po njej udobno korakamo mimo zidanega okopa iz vojne do značilne škrbine v severozahodnem razu Cime Undici, kjer se odpre pogled na Crodo Rosso di Sesto in navzdol v Vallon della Sentinella. Tam se desno začne zadnji del Strade degli Alpini, ki pripelje na znamenito sedlo Passo della Sentinella. Naša pot pa vodi levo strmo navzdol ob jeklenicah po izpostavljenem skalovju do zagruščene škrbine Forcella Undici/Elferscharte, 2600 m, (A/B). S škrbine sprva sledi nekoliko neprijeten, nato pa vse udobnejši sestop skozi strmo grapo v dolino Vallon della Sentinella. Po njej navzdol gre pot št. 124 in če bomo hoteli priti natančno do izhodišča, bomo na vseh vmesnih razpotjih morali slediti poti s to oznako. Pot najprej preči spodnji rob krnice Vallon della Sentinella, potem pa se spušča ob zahodnih pobočjih grebena Coston di Croda Rossa/Rotwand Köpfe. Kmalu pridemo na zgornji rob idiličnih travnikov planine Alpe Anderta/Anderter Alm, kjer si blizu konca ture lahko privoščimo prijeten počitek v čudovitem okolju z enkratnim pogledom na Punto dei Tre Scarperi onstran doline. Kmalu nato se pojavijo prva drevesa, steza prečka še eno zagruščeno grapo, nato pa se potopi v senčnat gozd, skozi katerega kmalu pridemo do izhodišča. ●